

Милош Живковић

Институт за књижевност и уметност, Београд

АЛЕКСАНДАР, СЛУГА И ИЗВОР ЖИВОТА
(ALEXANDER, THE SERVANT AND THE WATER OF LIFE)
РЕМЕНЕ ЈИ И ТРАДИЦИЈА АЛЕКСАНДРИДЕ

Апстракт: У раду се тумачи графички роман *Александар, Слуга и Извор живота* (*Alexander, the Servant and the Water of Life*) Ремене Ји (Reimena Yee). Разматра се како стрипска адаптација, „Роман о Александру XXI века”, комуницира са књижевном и ликовном традицијом легенде о Александру Македонском. Ауторка мења, дорађује или домаштава наслеђене епизоде и своју варијанту приче чини приступачном и савременом. Ликови Хефестиона и Слуге, карактеризација краља Александра и ауторкини коментари граде једну секуларну, нововековну Александриду.

Кључне речи: Александар Велики, Александрида, историографска метафикција, графички роман

Изложба *Александар Велики: стварање мита* (*Alexander the Great: Making of a Myth*) Британске библиотеке била је отворена до краја 19. фебруара 2023. године. На њој су, поред античких и средњовековних предмета, приказани и сценарио филма *Александар* Оливера Стоуна (2004), дигитални 3D модел Александровог гроба из игре *Assassin's Creed*, као и одломци стрипа *Александар, Слуга и Извор живота* (*Alexander, Servant and the Water of Life*) малежанске ауторке Ремене Ји (Reimena Yee).

Роман о Александру спојио је у себи текстове различитог жанровског одређења (хеленистичка историја, филозофски дијалог, фоклорне легенде...) и чвршћу форму добио је вероватно током III века после Христа.¹ Популарност визуелних садржаја почетком XXI века отворила је могућност и за настанак стрипске Александриде.² Роман о Александру је често илустрован у средњем веку. Био је привлачан илуминаторима због упечатљивих, драматичних сцена, јасног протагонисте који је повезивао радњу илуминација и чудесних створења која су будила машту читалаца. Сличности средњовековне илуминације и савременог стрипа примећене су у литератури, али им треба приступити опрезно:³

1 Најстарија верзија, такозвана алфа редакција, обично се датира у III век н. е. (Nawotka 2017: 71). Кратак преглед редакција види у Stoneman 2011: 1–21.

2 Постојале су и раније стрип-адаптације Александровог живота, али не адаптације Александриде. Неколико илустративних примера: стрип-адаптација филма из 1956. године Алберта Ђолитија (Alberto Giolitti) и Пола Њумана (Paul Newman) у серији Dell Movie Classics, број 688; образовни стрип Николаса Сондерса (Nicholas Saunders), издање Brighter Child (2006), образовни стрип Филипа Брошара (Philippe Brochard) у издању Hachette из 1990. године; стрип Антонија Палме (Antonio Palma), Давида Гоја (David Goy) и Луке Блењина (Luca Blengino), издање Glenat (2018).

3 Видети и прегледан рад о односу средњовековних илуминација и стрипа: Карацов 2017.

Историјски примери низова секвенцијалних призора као што су пећинске слике, средњовековне резбарије или таписерије није неопходно називати 'стриповима' (или 'протостриповима'), већ их је боље разумети једноставно као коришћење визуелног језика, повезаног са јединственим и нарочитим културним и историјским контекстима (Cohn 2013: 2–3).⁴

Остаје неупитно да средњовековне илустрације могу бити инспирација уметничком стрипу и уколико их не сматрамо протострипом, што је био случај са делом малежанске ауторке која се темељно посветила истраживању грађе. Ремена Ји је стрип-уметница и илустраторка која живи и ради у Аустралији.⁵ На поменутој изложби налази се осам страница из њеног стрипа на којима је представљен краљев сусрет са Дрвећем Сунца и Месеца.⁶ Табле су део графичког романа *Александар, Слуга и Извор живота*. Ричард Стоунман (Richard Stoneman), један од највећих ауторитета на пољу проучавања Александриде, био је стручни консултант током рада на стрипу. Ремена Ји је довршила први том дела које назива „Роман о Александру 21. века”. Први том зове се „Херојево путовање” (*Hero Journey*), други „Катабаза” (*Katabasis*), трећи „Краљ са много лица и имена” (*The King of Many Names & Many Faces*) а четврти „Тамна земља” (*The Land of Darkness*). Довршено је седам од двадесет и четири поглавља. Стрип је излазио на сајту *alexanderromance.com*; Ремена Ји је почела са радом у септембру 2019. године, објављујући цртеже на сајтовима Тамблер и Твитер. Прва страница књиге, након две године припреме, изашла је 10. јуна 2021 (Yee 2019a: 1–2), а последња до сада објављена страница 2. августа 2022 (Yee 2019a: 191–192).⁷ Пошто постоји и у физичкој форми као и на интернету, стрип се може сматрати и графичким романом (најважније одређење, Р. Ји га користи већ на првој страници цитираног сајта), али и веб-стрипом (*web comic*), што је други термин који ауторка употребљава.⁸

Радња графичког романа је следећа: пролог подсећа на славу свог јунака и на многобројне уметничке представе његовог живота; Александар у Вавилону добија предсказања о смрти и одлучује на основу савета свог мудрог Слуге да потражи Извор живота (I, II); Александар се присећа како је укротио Букефала у детињству (III); Слуга приповеда легенду о Олимпијским играма (IV, V); Краљ и Слуга путују до Госпе која Освајачу по-

4 Сви преводи су, уколико није другачије назначено, ауторови.

5 Види више на сајту: Yee 2016. На њему се могу читати и њени други радови, међу којима се квалитетом истиче графички роман *Трговац теписима из Константинопоља* (*The Carpet Merchant of Konstantiniyya*). У њему се критикује оријенталистички дух западних вампирских прича и нуди другачија слика Истока и самог „чудовишта”: Yee 2017.

6 Александар носи различите титуле у бројним верзијама приче; у тумаченом стрипу он је краљ, те ће тако бити називан и у овом раду.

7 У парентези се уз презиме Ремене Ји наводи и година објављивања интернет странице. Слово поред броја означава ред јављања парентезе у раду.

8 Ремена Ји термин *web comic* користи кад наглашава важност цртежа на којима су представљене уметничке радионице: „Ово је према мом мишљењу срце пролога. И једна од осовина овог веб-стрипа!” (Yee 2019a: 13–14).

клања магични камен (VI); Александар неуспешно покушава да се уздигне на небеса (VII).

Ремени Ји је креативни *поступак* био инспирација за почетак рада. Није јој значајан краљ Александар „по себи” већ начин на који се јунак преображавао, на који је његов лик тумачен кроз време:

[...] ова веза са дугим, скоро непрекинутим ланцем уметника и аутора у међусобном дијалогу, кроз време, културе и места. Лишава гордости и увесељава чињеница да уметници деле слична креативна искуства бавећи се Александром кроз векове. Веома сам захвална што представљам најновији део традиције, истражујем поново наслеђе и прерађујем га за XXI век, у новом медију (Yee 2019: 13–14).

Књижевно наслеђе

Ремена Ји је рад засновала на озбиљном истраживању извора које коментарише у белешкама. Планирала је да јавно подели ток истраживања у посебној датабази (*airtable primer*) у којој би образлагала своје уметничке изборе и наводила важне књиге, стручне чланке и веб-сајтове. Тај део сајта није до сада завршен. Постоји једино страница са препорукама за читање (Yee 2019b).

Наративна целина се додатно усложњава – *западну*, античку и грчку средњовековну грађу Ремена Ји уклапа са мотивима *источне*, персијске, исламске поеме *Искендер-нама* Незамија Ганцавија, која јој је била инспирација за почетак истраживања.⁹

Из Ганцавијеве варијанте (XII век) Р. Ји преузима епизоду о краљевој потрази за Извором живота, мотив чудесног камена („кључа”) (LXIX и LXX) и лик Зеленог човека (Хидра). Парафразирани песникови стихови (XIV: 40–51) мото су првог поглавља „веб-романа” и цитираћемо их у нашем преводу: „А њега Александра / чији живот / и његови бројни догађаји / су давно прошли, оживео је мој светли стих. / Нашао је у мени ону воду / коју је давно гордо тражио” (Yee 2019a: 19–20). Коментарисање извора и радње, потенцирање теме потраге за бесмртношћу и преиспитивање понашања протагонисте повезује *Искендер-наму* и *Александра*, *Слугу* и *Извор живоша*. Постоји, наравно, и кључна разлика, Александрида Ремене Ји лишена је „куполе” исламске вере.

Ауторка је користила и композитни енглески превод грчке Александриде Ричарда Стоунмана,¹⁰ који у својој основи има β редакцију (V век), тачније њен проширени рукопис L повремено допуњен деловима из α и γ варијанти. Рукопис је важан зато што садржи чувену епизоду о краљевом узношењу на небо (β: II, 41), којој је посвећена последња глава стрипа. Визуелне уметнике је Александрова анабаза у средњем веку највише инспирисала.¹¹ Редакцијска традиција Александриде била је почетна тачка сце-

9 Енглески превод Ганцавијеве прве књиге: Ganjavi 1881.

10 *The Greek Alexander Romance* 1991.

11 Види рад са богатом широм литературом о овом мотиву, посвећен коптској таписерији: Lechitskaya 2014.

нарија и у епизоди о Олимпијским играма (β, I: 18–19) и у целини о сусрету са Госпом (прерушеном краљицом Мерое Кандакијом; β, III: 18–23).

Важнија је комуникација графичког романа *Александар, Слута и Извор животи* са грчком историографском традицијом. Ремена Ји је највише употребљавала Аријанову *Анабазу* и Плутархов *Животи Александров*, уз повремено упућивање на мање познате ауторе. Њено истраживање приближава се Аријановој методологији, уз критички приступ духовним садржајима.

Одбацавање „фиктивне” због „историјске” традиције (које само условно можемо раздвојити) очигледно је у поглављу посвећеном Букефалу. У њему ће Р. Ји истаћи да је користила две верзије приче: „Плутархова (верзија, М. Ж.) је трезвена и ово (*треће*, М. Ж.) поглавље се базира на њој, а она из Александриде је зачињенија, претвара Букефала у демонског коња људождера” (Yee 2019a: 49–50). Исказ је илустративан и прати таблу стрипа која нас упознаје са принчевом одлуком да покуша да укроти коња.

Окосница приче су епизоде из Александриде, а историјске сцене се јављају као флешбекови. Хефестионова сахрана црта се на основу сцене код Диодора Сицилијског (*Историја*, XVII: 114–115) у петој глави (Yee 2019a: 115–116). Побуна војске код реке Хифасиса, преломни тренутак после кога су се Македонци вратили у домовину, представљена је у седмој глави (Yee 2019a: 161–164) на основу Аријановог извештаја (*Анабаза*, V: 25–28). Епизода о води и шлему у бактријској пустињи (Yee 2019a: 179–182) црта се на основу Аријана уз консултовање Плутарха (*Животи Александров*: 42, 3) и Курција Руфа (*Животи Александров*: 7, 5). Епизода затвара први том. Одабране сцене важне су за краљеву карактеризацију, носе емотивну тежину и „секу” причу о потрази за магичним извором.

Посредно су у стрип укључене и западне Александриде, кроз цртеже рукописа. Међу њима треба истаћи манускрипт Џона Талбота (John Talbot), ерла од Шпрузберија (Royal MS 15 E VI) из средине XV века, који садржи француски *Roman d’Alexandre en prose* (ff. 5–24v), као и рукопис Бодлејске библиотеке (MS. Bodl. 264; XIV–XV век) у којем се налази стиховани *Roman d’Alexandre*. Као пример ћемо навести таблу из седме главе, која претходи краљевом лету. Атмосфера се гради уз цртеж Букефала – једнорога (Yee 2019a: 135–136) по узору на први (fol. 21v) и цртеж Александра као краља по узору на други рукопис (fol. 215v). Имплицитно је у смисао књиге укључена и хришћанска симболика. Краљ на тренутак постаје помазаник Божији који уређује свет у име свог заштитника, а Букефал животиња која оличава чистоту и симболизује Христа.

Стрип као (мета)фикција

Однос Ремене Ји према историји је парадоксалан и варира у различитим аутопоетичким исказима. У интервјуу који је пратио отварање изложбе она тврди да јој је намера била да прикаже „забележене историјске догађаје најтачније могуће”. Циљ јој је био одржавање равнотеже између „потреба приче, историјске вероватноће и стварних историјских догађаја” (Thorsdottir and Yee 2022). Та равнотежа је упитна, не може се више одржати позитивистичка супротност између фикције и стварности. Историја је и

сама „имагинарно излагање” (Bart 2005: 43) и посебно се историје и хронике старог и средњег века могу посматрати кроз призму књижевних техника (Macrides 2010: XI). Сведочења Аријана и других историчара мешају се са садржајем из Александриде и са ауторкиним новим идејама, а на сценарио утиче и ликовна обрада.

Стрипу више одговара други ауторкин поетички став: „Од почетка, ја сам увек желела да стрип о Александру буде метафикција, конкретно речено *историографска мешафикција* (курзив М. Ж.).” Ремена Ји се надовезује на термин Линде Хачен (Linda Hutcheon), која је под њим подразумевала „познате и популарне романе који су дубоко саморефлексивни а уз то, парадоксално, полажу право на историјске догађаје и личности” (Наџион 1996: 19); то је врста фикције коју обележава „проблематизовање историјског знања и граница између чињенице и фикције, које су допуштене унутар моћи и граница наративизације” (Наџион 1996: 374).

Метатекстуална свест најбоље се показује у обиљу садржаја који прате стрип о Александру и Слуги. Сваку страницу прате текстуална објашњења и транскрипт, пролог и свако поглавље прате додатне белешке, а сајт посвећен графичком роману допуњен је објавама на Твитеру, Тамблеру и блогу Ремене Ји. Графички роман о Александру је још увек недовршено и отворено дело које могу допунити и читаоци који посећују помињани сајт. Уметница исцрпно, готово опсесивно, коментарише свој рад. Посебну пажњу заслужују „Ауторкине белешке” (Ње 2022а), које су пратиле излагање страница. У њима Ремена Ји дели недоумице и увид у процес истраживања, ток илустровања одређених сцена и њихова тумачења.

У пролошком есеју уметничко наслеђе се наводи као разлог настанка стрипа. Есеј упућује и на његову старију верзију и открива да је Слуга требало да буде наратор читавог стрипа. Ремена Ји је ипак одлучила да причу казује интрадијегетички приповедач и тиме је ојачала метафикционалне одлике дела. Тумачење прве главе наглашава интертекстуалне везе графичког романа са *Епом о Гилгамешу* и Шекспировом поезијом, као и идеју да се његови текстуални делови могу схватити као поезија. Други „есеј” инсистира на значају детаља, мотива материјалне културе, за цртеж стрипа. Трећа целина излаже приступ лику Букефала (уклапање елемената историје и традиције) и у њој се налази дигресија о историографској метафикцији. Четврта група коментара наставља да развија тему метафикције, али и открива које ће још сцене бити нацртане у следећим томовима стрипа: „Друге измишљене приче као што је она о Александровој целоноћној борби са бестијаријумом, његовој посети дрвећу које говори и његовом рату са вилама. Све оне ће бити у стрипу једног дана.” Коментари наративним пролепсама пружају увид у целину стрипа и постају неутуђиви део његове приче. Они разлажу ликовни уметнички поступак, у сваком есеју набраја се који алати су коришћени за цртеж одређеног поглавља и колико дуго је трајао рад. Ремена Ји је употребљавала Pencil за цртање, а користила је програме Procreate и Photoshop.

Четврта „бележница” објашњава „борбу” са композицијом странице. Уметница се трудила да најпре одреди простор за „облачиће” текста, а затим да скицира и боји. Тумачења пете главе подвлаче важност Хефестиона, ауторка наговештава да ће Александров пратилац добити још више на

значају у наредним томовима. Шесто објашњење је најкраће и дотиче се кратко краљеве посете Госпи, уз увођење термина „анахронизам“. У последњем, седмом „есеју“ Р. Ји ће своју Александриду отворено прогласити секуларном, резимираће тему прве књиге и најавити тему друге, прецизно усмеравајући хоризонт очекивања: „[...] тема прве књиге је Александрова жеља за освајањем. Друга књига ће се дотаћи других одлика његовог карактера и темељније ће нас приближити Македонији“ (Џе 2022а). У овој „бележници“ Р. Ји ће тумачити и свој однос према протагонисти на основу епизоде о побуни војске на Хифасису.

Коментари Ремене Ји усложњавају значење дела. Обојени страшћу, хумором, иронијом, они се претварају у есејистичку фикцију. Богате значење графичког романа *Александар*, *Слуја* и *Извор живоша* претварајући га у сложено дело метафикције које се приближава хипертекстуалном роману.

Ту фикционалност додатно повлачи чињеница да Ремена Ји постаје јунакиња свог романа у широј, спољашњој равни текста. Томе доприноси њена активност на Твитеру и „нит“ (thread), група постова који документују рад на стрипу: „ово је 'нит' која у реалном времену показује како ја развијам графички роман (историјски жанр, дакле хардкор посао), од почетка до краја. Циљ јесте да људе индиректно поучим занату. Па, хајмо, вежите се!“ (Џе 2019с). На Твитеру и на свом блогу Ји је са посетиоцима (читаоцима) уз размишљања о стрипу и нарочито значајне студије ликовна (Џе 2019с) делила и детаље из приватног живота: храну коју је јела пишући текст (Џе 2019е), проблеме са болом у руци током цртања (Џе 2019ф), дневник читања фикције (Џе 2019г), своје рукописне белешке (Џе 2019х), ставове о репрезентацији друштвеног и личног идентитета кроз цртеж (Џе 2022б) и слично. Одговори на коментаре посетилаца њеног Твитер налога и њеног блога, емотикони које је користила, укупан тон њеног излагања, постови невезани за Александриду до којих читалац лако допире такође појачавају доживљај ауторске личности. Графички роман Ремене Ји између осталог јесте и роман о сазревању уметнице.

Стрип као поезија

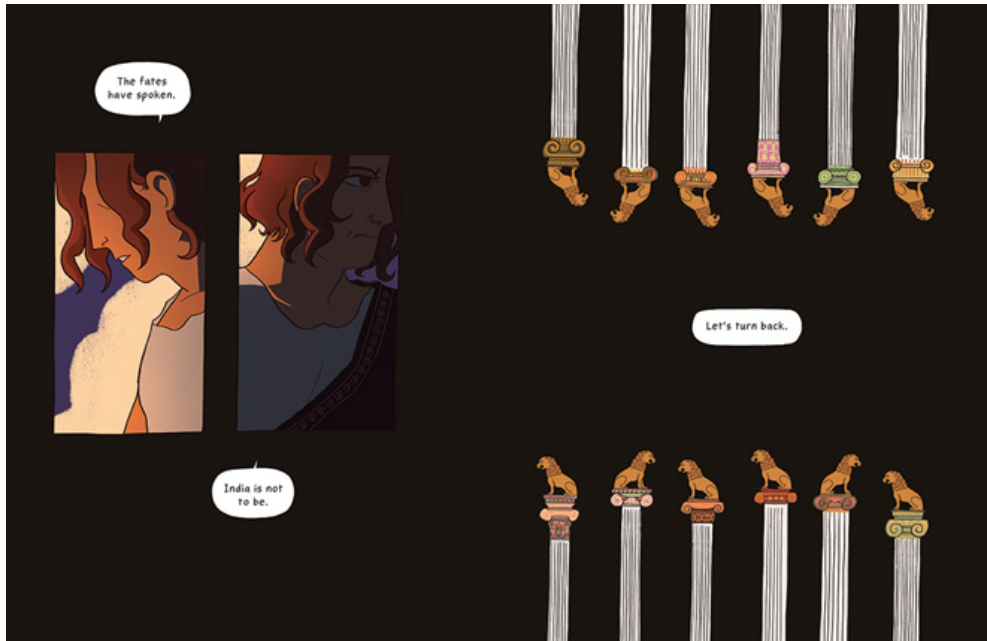
Док метафикционалност произилази из формалног устројства графичког романа, Ремена Ји наглашава да његов текстуални део сматра поезијом. До поезије је дошла трагајући за начином повезивања речи и слике у стрипу:

Како да спојим заједно слике и речи тако да постану искуство? Користећи игру и звук и ритам језика, и визуелног и текстуалног? Изван функционалне природе стрипа? [...] Хоћу да видим у којој мери могу да ускладим речи и текст. За мене је то један узбудљив приступ медију и мој следећи корак (Џе 2020а).

Она ће преносити лирски импулс на два начина: у транскрипту који прати сваку страницу и у самом цртежу, његовој композицији. Текст који прати краљеву анабазу, осликану у средовековном стилу, везан је у строфе иако се не римује, некада је десетерац, некада дванаестерац и у њему је и

лексику архаичнија (Yee 2019a: 135–136).

Подражавање старих образаца прозодије је хумористично, док јачи утисак оставља лиричност која се постиже слободним стихом и сликом. Транскрипт, обојен ауторским Ја, песнички је устројен. Ауторски глас у свим поглављима осим седмог подражава слободни стих сваки пут када се

Одустајање од Индије

јавља самостално. То је најочигледније у прологу (Yee 2019a: 1–2). Ауторка жели да изрази дух традиционалне поезије (под утицајем Незамија Ганцавија) користећи празнине између облачића као цезуре у тексту, манипулишући ритмом и протоком времена. Управо је коришћење празнина одлика која приближава стрип поезији: „Поезија, као и стрипови, препознаје могућност за симултаност кроз уређење сегмената, празнина и графема које долазе из више праваца, 'празнине' су део текста исто колико и вербалне компоненте” (Benett 2014: 114).

Илустративна је сцена Александровог одустајања од даљег освајања Индије. Насликана је лирски, са наглашеним контрастима у бојама, у положају тела јунака, у композицији цртежа. Стубови су апстрактни, сасвим у позадини, а речи су изоловане и пренесене као кратки стихови: „Судбина је рекла своје. / Индија није суђена. / Вратимо се” (Yee 2019a: 169–170). Недовршеност стрипа, његова испуњеност флешбековима и додатно разбијање радње бројним коментарима отварају простор експерименталној, авангарди блиској, стрипској лирици.

Ликовна традиција

Ремена Ји је тежила спајању савременог и традиционалног и у ликовном изразу. Утицај средњовековних и античких уметника она је спојила са утицајем модернијих уметника Ивана Билибина, Николаја Маљцева (Николай Маљцев) и совјетске анимације; Алис Провенсен (Alice Provensen) и Мартина Провенсена (Martin Provensen) и њихових илустрација за децу; Викторије Семикине (Виктория Семикина) и Тацура Кијучија (Tatsuro Kiuchi). Поменуте уметнике Р. Ји сама помиње. Приметна је и блискост Дизнијевој школи цртања иако је ауторка сама негира, вероватно да се не би посредно идентификовала са њиховом корпоративном политиком.¹² Укупан циљ био је стварање: „веома стилизованог приступа традиционалној илустрацији књиге за децу + историјски уметнички стилови” (Yee 2019i).

Поред приближавања реализму (помињане епизоде из античке биографије) и постмодернистичке игре са различитим ликовним изразима, могу се издвојити и одлике основног ликовног стила Ремене Ји. Њега карактерише стилизовање облика, употреба јарких боја, инсистирање на контрастима у композицији странице, употреба меких, дизнијевски нацртаних људских ликова, коришћење апстрактних позадина и орнаменталних мотива, нарочито на маргинама. Њен израз је близак класичним илустрацијама књига за децу, стилизован и оптимистичан.

„Основни стил” ће обележити прва три поглавља и историјске флешбекове, али ће га Р. Ји донекле напуштати када буде покушавала да успостави тешњу везу са ликовном традицијом Александриде. Препознатљивост израза даје стрипу извесну чврстину. Експериментисање чини графички роман постмодернистичким колажом. Приближава ликовну традицију текстуалној традицији старих редакција, које су увек биле у преображају.

Пролог је нарочито динамична целина, израз се мења готово у сваком панелу. Прва табла је минималистичка, лирска, са пажљиво распоређеним речима које окружују драги камен (Yee 2019a: 1–2); друга, трећа и четврта подражавају стил средњовековних илуминираних рукописа, уз неки модернији мотив (Yee 2019a: 3–8); пета табла је експресионистичка, драматичних и разливених боја – она Александра представља као мрачног Освајача (Yee 2019a: 9–10). Силови ће се мењати до краја пролога.

После колажног пролога Ремена Ји опет експериментиса у поглављима о краљевом учешћу на Олимпијским играма, чији стил евоцира грчко вазно сликарство (IV и V) и подражава керчки стил (IV век пре н. е.) близак Александровом времену, који карактерише полихроматизам, стварање илузије вишедимензионалности, осликавање витких и грациозних фигура (Cohen 2006: 319). Епизода о краљевом учешћу на Олимпијским играма, која у редакцијама не заузима превише простора (β, I: 18–19), у

¹² Утицај је критички нагласио анонимни блогер Mechanical Owl (Mechanical Owl 2022). Ремена Ји је реаговала у сопственом посту (Yee 2022c). Она тврди да је утицај Дизнија преувеличан, да сличности долазе из њене тенденције да своје цртеже стилизује и да њена стилизација има узор у уметничкој традицији.

стрипу се протеже на четрдесет и осам страница (Ње 2019а: 69–115). Визуелна форма боље реагује на ову епизоду и може динамичније да оживи њену драматичност.

Шесто поглавље је визуелно „анахроно“ и уноси мотиве из савременог света спајајући их са богатим представама *mapa mundi*.¹³ Седмо је

Краљева анабаза

инспирисано средњовековним рукописима хришћанске и исламске традиције и рукописима из раног новог века. Илузија средњовековља дочарава се апстрактном, плавом и златном позадином, старинским фонтом и подражавањем боје и текстуре пергаментa. Слуга и Александар заузимају централно место на цртежима, а на маргинама су праћени мотивима копираним из манускрипта те се стиче утисак да они путују кроз наслеђе, кроз рукописне књиге.¹⁴

Када се одређени манускрипт директно цитира, његов мотив често бива „изазван“ композицијом табле. То је случај са страницом из пролога која садржи илустрацију краљеве анабазе из помињаног Шрузбери рукописа (fol. 20v). Она је укључена у визуелну игру са животињским дрвећем (по-

¹³ Пример је страница која алудира на дело француског окултисте Фламариона (Ње 2019: 123–124).

¹⁴ Узмимо за пример страницу која на себи садржи мотиве из „Часловца“ француске краљице Ане (MS 159), с почетка XVI века (Ње 2019а: 137–138).

теклим из исламске традиције) и са мотивима змаја и псоглавца замишљеним у визури Ремене Ји (Ње 2919а: 5–6).

Александров лик

У једном од својих есеја Ремена Ји потенцира да је за стварање протагонисте битно да његов дизајн буде: *ефикасан* за цртање због времена, *иконичан* због упечатљивости, *изражајан* не би ли се разликовао од остатка странице и *експресиван* због различитих емоција које би требало да изражава (причу би требало да може да разуме и неко ко не прати текст) (Ње 2019j). У припреми цртежа она је користила Плутархов опис Александра (*Животи Александаров*: 4, 1) и краљеву дескрипцију у алфа редакцији Александриде (α, I: 13).

Ови описи су супростављени. Класична Лисипова представа Александра, коју наводи Плутарх, често је имитирана и са њом је почела идеализација краљевог лика. Вајар Лисип је на својој статуи представио, преко материјалне форме, „Александров 'арете', врлину којој друштво треба да се диви, али и његов 'етос', његов лични карактер. Ово су биле представе особе чија је цела сврха била да влада и чија природа га је чинила достојним власти” (Jordan Pollitt 2006: 20). Формалне особине лисиповске представе Александра подразумевају „нагнут врат, отворена уста и занесен поглед” (Jordan Pollitt 2006: 20–21).

У књижевној традицији таква слика се изневерава и представа краља сасвим се окреће наглашавању Освајачеве дивље снаге. Његова коса је попут гриве, његове очи су различите: „[...] једно светло, а друго црно; зуби су му били оштри као клинови, а покрети као у дивљег лава. Јасно је било по нарави његовој какав ће израсти” (α, I: 13, 3).¹⁵ Књижевни лик Александров је чудовишни одраз хармоничног, извајаног Александра.

У представи протагонисте Ремене Ји поново је приметан спој историјске и књижевне традиције. Уметница ће опет дати предност првој у односу на другу. Њен Александар има дужу косу и занесен лисиповски поглед. Из „вулгарне” књижевности, редакцијâ Александриде, потичу његове разнобојне очи. Једно црно, друго плаво. У краљевом лику постоји и лични печат Ремене Ји, видљив у палети боја које наглашавају његову сањарску природу и нешто већим димензијама његовог тела које одају утисак доброћудне снаге. Њен Александар је једна умекшана форма која садржи и нешто бајковито. Он је заправо најсличнији Дизнијевом Хераклу, садржи нешто „осетљиво, сањарски, меко. Подсећа на студента енглеске књижевности” (Ње 2019j). Александров цртеж (Ње 2019а: 31–32) је композитна творевина; створен на основу више традиција, он јасно изражава наклоност ауторке према протагонисти и покушава да изазове саосећање у читаоцу стрипа.

15 Превод Димитрије Рашљића. Издање *Historia Alexandri Magni* 1958.

Краљ Александар

Иновације и идеологија

Користећи познату фабулу Александровог живота, редакције Александриде (III век, α редакција – XVIII век, штампана књига, ζ редакција) стварале су сопствени сиже. Редактори су додавали или избацивали епизоде да би нагласили одређене политичке и филозофске идеје.¹⁶ У првом тому свог романа Ремена Ји је бирала материјал који је подвлачио краљеву жељу за освајањем и доминацијом:

Видели смо његову жељу да се држи својих земаљских достигнућа, да превазиђе смрт, да овлада неукротивим чудовишним коњем, порази ривала, види свет и освоји више земаља / победи што више противника у свом животу. Ову жудњу за животом, за амбицијом, за покретом Аријан назива „потос” (Yee 2022a).

Потос је основица краљевог портрета код Аријана и познати термин хеленистичке етике: „*Пошос* је истовремено присутан у грчкој мисли као мотивација за необичне и неиздрживе жеље и амбиције и важан у унутрашњим круговима Александровог двора као објашњење за његову изузетну жудњу да учини до тада непокушане ствари” (Stewart 1993: 84). У средњовековним редакцијама потос никада није сасвим нестао из дубине мотивације радње, али је потиснут од стране концепата као што су Судбина, Срећа или Провиђење. У средњовековним редакцијама Александрова лична психа потонула је у позадину. Средњи век не интересује психологија јунака већ симболика, реторика – однос Александра према Богу (боговима). Уместо потоса као активног принципа јача важност мотива *temento mori* и краљеве примораности да се суочи са смрћу. Због тога се у делу кроз векове развијају и чудесни мотиви. У средњовековним редакцијама доминира сакрални хронотоп Истока (Индија, Тамне земље, Јерусалим), простор краљеве духовне потраге која ће му отворити и Земљу Блажених и на крају сам Рај (Stoneman 2012: XII).

Ремена Ји ће у првом тому пажњу посветити углавном западном (историјском) простору: Вавилону (I, II), Македонији (III), Италији (IV, V) и тек ће се радња VI и VII главе одиграти изван граница претпостављене цивилизације. За други том Р. Ји планира повратак у Македонију (Yee 2022a), што подразумева развијање односа Филипа, Олимпијаде и Македоније. Интриге македонског двора и ликови његових родитеља налазе се и у средишту холивудских адаптација Александровог живота Роберта Росена (Robert Rossen) из 1956. године и Оливера Стоуна (Oliver Stone) из 2004. Иако своје дело назива „Романом о Александру XXI века”, Ремена Ји одмах успоставља важну разлику у односу на легендарну традицију – отац њеног Александра није египатски фараон-маг Нехтенав.

Александрида се оштро одвојила од историје оног тренутка када је неко одлучио да осмисли причу у којој ће последњи независни владар Египта Нехтенав II (360–342. пре н. е.) спавати са Олимпијадом, уз посредовање бога Амона.¹⁷ Ремена Ји се враћа историјској традицији и сасвим избацује Нехтенава из радње. Она чак развија однос Александра и Филипа. Они су у графичком роману блиски, што није био случај код Аријана, те чак и физички личе. Краљ Филип је крупан, обележен пегима које му умекшавају појаву и заштитнички се односи према сину током крођења Букефала (Yee 2019a: 41–42).

Нехтенавов изостанак повлачи са собом и изостанак важне везе египатског бога Амона са Македонским. Дело *Александар, Слуга и Извор живога* је секуларна Александрида, што ће у коментару VII поглавља ауторка нагласити, тумачећи краљеву анабазу:

Александар покушава да освоји небеса користећи грифоне и бесмислени престо-кочију. Затим га анђели грде због његове дрскости, усуђивања да посегне за подручјем Божје власти иако је тек упознао цели свет, те он одустане од свог покушаја – било на силу (тако што се сруши), било мирно. С друге стране, ја нисам религиозна особа,

17 Види више о односу прича о Нехтенаву сачуваних само у траговима на папирусу и Александриде у: Jay 2016; Ryholt 2013.

мој Роман о Александру није заинтересован за религиозно читање [епизоде, прим. М. Ж.], иако оно подржава секуларно читање за које јесам заинтересована (Yee 2022a).

Античке и средњовековне Александриде сакрализовале су краљев живот кроз уношење мотива из паганске, хришћанске или исламске традиције. Основни обликотворни принцип нове Александриде јесте *секуларизација*. Сакрални оквир сада је симболичан, лишен онтолошке суштине. Анђели упозоравају краља да се врати на земљу зато што њу не познаје: „Ниједно слово овог света ниси заиста видео, па ипак се усуђујеш да претпоставиш да небеса очекују твоје освајање” (Yee 2019a: 155–156). Анђели су нацртани као расно и полно хетерогени. Они су психолошка пројекција, група која очигледно преноси идеолошке вредности ауторкиног времена. Краљ ће на крају епизоде жртвовати круну – симбол своје сакралне изабраности. Од његовог венца Слуга ће начинити мелем за рањене грифоне. Александар је насликан као тужни византијски цар који се одриче небески дароване харизме не би ли оживео животиње. Васкрсење животињског света мења Христово васкрсење које је средњовековном Александру било пред очима – дело се афирмише као књига у којој се истиче *екокритичка* свест. Александар као симбол владарске моћи (критика антропоцентризма) одриче се власти да би допринео „нељудском” животу.

Ремена Ји ће пажњу у својој књизи посветити Александровим сапутницима, потенцирајући јунаке из његовог окружења. Због њих ће највише мењати наслеђене епизоде. У старијим редакцијама Александриде само су краљеви Пор и Дарије или краљица Кандакија бивали разрађенији ликови. Р. Ји даје на важности лику Хефестиона, Александровог пратиоца и вероватно љубавника.¹⁸ Хефестион је важан у епизодама о кроћењу Букефала и о краљевој победи на Олимпијским играма. Александар и његов дружбеник учествују на тркама двоколица у Пизи, а традиција је тврдила да је на њима краља пратио Лаомедонт. Управо ће се сам Александар побунити против присуства Лаомедонта. Када му слуга буде приповедао (сумњиву) причу, Александар ће затражити присуство Хефестиона уместо Лаомедонта: „То није тачно! Зашто је сад одједном ту Лаомедонт? Куда је отишао Хефестион?” (Yee 2019a: 87–88). Проблем ће Ремена Ји подвући и у белешкама: „Његово присуство је ‘корекција радње’, како рече Александар. [...] Овога пута, он не иде никуда” (Yee 2022a). Ауторкине белешке наговештавају да би Хефестион могао да постане још важнији у наредним томовима. Деонице са њим сасвим мењају смисао епизода – кроћење Букефала завршава се заједничким јахањем двојице дечака који прослављају успех (Yee 2019a: 67–68), а победа на Олимпијским играма, на којима су заједно учествовали, сећањем на Хефестионову сахрану (Yee 2019a: 115–116). Њихов однос је битнији од краљевих победа, најпре дочаран у радости, други пут у жалости.

Сцене са Хефестионом у стрипу су дочаране сасвим у духу фанфикције, уметничких остварења која сексуализују или у овом случају романтизују односе међу јунацима. Ремена Ји користи отворену природу редакција Александриде. Савремени принцип стварања по форумима и

18 Види о њиховом односу у Chugg 2012: 67–137.

сајтовима, на којима (анонимни) уметници мењају и допуњају стара дела, природно се наслања на претходне парадигме, рушећи доминацију ауторског начела (којег се и Ји донекле одриче демократично делећи свој рад).

Значајан јунак у делу јесте Слуга, изграђен на основу лика Хидра (Зеленог човека) исламске традиције песника Ганцавија. У *Искендер-нами* Хидр је био супротстављен Александру, важан за епизоду о краљевој потрази за Извором живота. Он је света фигура, пророк. Хидр посредује странцу Александру улазак у исламску традицију. Ганцави ће навести три верзије легенде, али у свакој до бесмртности долази Хидр, а не краљ (LXIX). Хидр контролише драгоцени камен (симболични израз вере) који му омогућава да успешно прође кроз таму и обезбеди бесмртност. Управо зато што је не тражи, она ће му бити дарована.¹⁹

Слуга, који је требало да буде наратор читавог стрипа, супростављен је Александру на многобројне начине. Он је тамне боје коже, источњачке ношње и порекла; он је стар, ведар и смирен (Yee 2019a: 23–24). Његово укључивање у књигу део је ауторкине тенденције да представи Исток, да га „деколонизује” цртежом. У историјској традицији Александар је убијао пријатеље и заповеднике (Клита, Пармениона, Калистена и друге). Ремена Ји Освајача лишава усамљености и пружа му сапутника са којим дели сопствену причу. Слуга поседује различита мистична и наративна знања, краља усмерава да на Истоку тражи Извор живота (Yee 2019a: 29–30) и зна да направи мелем од краљеве жртвоване круне (Yee 2019a: 185–186). Слугиним укључивањем у радњу Александар се додатно хуманизује, а источне земље добијају свог јунака у старој легенди.

Однос према традицији Ремена Ји највише истиче преко карактеризације главног јунака. И њен Александар, уз карактеристичан цртеж, на особен начин се остварује у радњи. Р. Ји на свом блогу, у посту насловљеном „Зацртана историја, или маргинални глас се подухвата основног текста”, указује на мултикултуралну природу старе легенде. Она подвлачи да њени естетски избори и постмодерни колажни уметнички поступак имају за циљ апропријацију:

[...] ради се о указивању на то да сви делимо историјско-уметничку личност. Александар (и све што он носи са собом) није имун на критику. Враћајући га онако како намеравам, не причам више само о Александру Македонском. Причам о Сикандру. Причам о Алисандру. Причам о Незамијевом Александру, Александру Аријана и Јосифа Флавија, о свакоме ко је икада нацртао или написао свог Александра (Yee 2019d).

Ширина њеног уметничког поступка мири и хуманизује традиције које су често користиле легенду о краљу да оштро направе поделу на Ми и Они. Пример за ту чињеницу је сцена у којој Слуга помаже Македонском насликаном попут византијског цара. Зелени слуга подиже пурпурног, рањеног владара, који је управо посустао у походу на небеса (Yee 2019a: 173–174).

19 Куран је једина света књига која у себе укључује делове Александриде, легенду о Гогу и Магогу (18: 83 – 18: 101). Александар је Dhu al-Qarnaun, месијанска и боголика фигура која је сачувала свет.

Наведени аутопоетички цитат доказује да је Ремена Ји имала жељу да нагласи како Александар „није имун на критику”. У коментару седме главе (Ће 2022а) поменуће и како су освајачке личности „токсичне и морају се зауставити”, на истом месту понудиће и објашњење побуне војске на Хифасису, нагласивши да је краљ нешто попут „стартап једнорога”, неко ко злоупотребљава своју војску. Она је цртежом покушала критички да дочара неравнотежу моћи између њега и његових Македонаца.

Експлицитно наглашавање критичког односа према Александру у тексту и цртежу графичког романа није присутно. Александар Ремене Ји је све време приказан са симпатијама; чак и на Хифасису он на крају одлучује да не иде даље због пророчанства богова и, пун стрепње, жртвује јагње боговима (Ће 2019а: 165–166). После побуне видимо га како у бактријској пустињи потребе војске претпоставља својим потребама (Ће 2019а: 181–182). Његов однос према природи и онима који му помажу кулминира помињаним жртвовањем владарских инсигнија. Ремена Ји не осликава мрачне епизоде Александрове власти – убиство Клита, уништење Тебе, паљење Персеполиса. Макар у првом тому њен портрет Александра није вишеслојан и противречан, те се ауторка открива као непоуздан тумач свог дела. Тумач који је на један начин разумео, а на други начин испричао и нацртао свог протагонисту. Тиме њена „редакција” добија на уметничкој вредности и противречности и надилази своју идеолошку позадину. Несклад између идеје и изведбе графичког романа може само јачати како буду излазили наредни томови.

Закључак

Александар, Слуга и Извор живоша је секуларна варијанта Романа о Александру. Графички роман Ремене Ји духом је ближи делима античке историографије него редакцијама Александриде зато што трага за јунаковим психолошким изразом – за осликавањем његовог *йошоса*. Различите епохе стварају своју Александриду користећи стару фабулу за изражавање нове поруке: „Роман о Александру је текст који користи слободу фикције да потпуније истражи, кроз филозофска и психолошка средства, квалитет одређене историјске епохе” (Stoneman 1994: 118). Сексуалне слободе, деколонијализација традиције, екокритичке вредности – неке су од идеја које афирмише графички роман Ремене Ји. Карактеризација ликовва Александра, Хидра и Хефестиона посебно настоји да хуманизује стару легенду и сасвим је окрене према човеку. Ремена Ји рационално приступа чудесним епизодама и сакралне мотиве своди на симболичке пројекције. У првом плану сада је човек, а не човеков однос према Богу и обожењу. На читаоцима је да процене колико се десакрализацијом губи, а колико добија.

Транскриптом, коментарима, блогом и употребом Твитера Ремена Ји од свог графичког романа ствара и хипертекстуалан роман. Избегавањем мрачнијих епизода и ведрином цртежа књига се усмерава према деци и адолесцентима; приметно је како се вековима мења публика, а тиме се де-стабилизује и жанровски оквир дела. Формално, графичка новела Ремене

Ји чини стару причу постмодерном и метатекстуалном. Стрип се открива као природна форма за коментар и нову обраду старе али и даље узбудљиве легенде, он се стапа са својим објашњењима и расте попут мреже на интернету.

Извори

- Ganjavi 1881: Ganjavi, Nizami. *The Sikandar Nama, e bara, or book of Alexander the Great, written A.D.1200*. Translated by Henry Wilberforce. London: W. H. Allen, 1881.
- Historia Alexandri Magni* 1958: *Historia Alexandri Magni*. Volumen I. Recensio vetusta. Ed. Wilhelm Kroll. Berlin: Berolini Apud Weidmannos, 1958.
- The Greek Alexander Romance 1991: *The Greek Alexander Romance*. Edited and translated by Richard Stoneman. London: Penguin Classics, 1991.
- Yee 2019a: Yee, Reimena. *Alexander, the Servant and the Water of Life*. 2019, alexanderromance.com.
- Yee 2019c: @reimenayee. Thread Documenting the Process of Creating An Alexander Romance Graphic Novel This is a real-time thread showing how I develop a (historical genre aka hardcore level work) GN, from start to end. It's meant to indirectly educate people on the craft. So, er, let's buckle up?? *Twitter*, 7 July 2019, 7:32 pm, twitter.com/reimenayee/status/1156618649148329984.

Литература

- Карацов 2017: Бошко Карацов „Прото-стриповите и библиската венерација во средновековната графичка литература”. *Context / Kontekst* 16 (2017): 145–167.
- Bart 2005: Bart, Rolan. „Diskurs istorije”. Prevela Marija Panić. *Txt* 9/10 (2005): 38–44.
- Bennett 2014: Bennett, Tamryn. „Comics Poetry. Beyond ‘Sequential Art’”. *Image & Narrative* 15 (2) (2014): 106–123.
- Bodleian Library MS. Bodl. 264: „Bodleian Library MS. Bodl. 264.” *Digital Bodleian*, <https://digital.bodleian.ox.ac.uk/objects/ae9f6cca-ae5c-4149-8fe4-95e6eca1f73c/>. Accessed 12 Sept. 2023.
- Cohen 2006: Cohen, Beth. *The Colors of Clay Special Techniques in Athenian Vases*. Los Angeles: Paul Getty Museum, 2006.
- Cohn 2013: Cohn, Neil. *The Visual Language of Comics Introduction to the Structure and Cognition of Sequential Images*. London: Bloomsbury Press, 2013.
- Haćion 1996: Haćion, Linda. *Poetika postmodernizma*. Preveli Vladimir Gvozden i Ljubica Stanković. Novi Sad: Svetovi, 1996.
- Jay 2016: Jay, Jacqueline. *Orality and Literacy in the Demotic Tales*. Leiden, Boston: Brill, 2016.
- Jordan Pollitt 2006: Jordan Pollitt, Jerome. *Art in the Hellenistic Age*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Jouanno 2002: Jouanno, Corinne. *Naissance et métamorphoses du Roman d'Alexandre - Domaine grec*. Paris: CNRS Editions, 2002.

- Lechitskaya 2014: Lechitskaya, Olga. „Tabula with the ascension of Alexander-Dionysus in The Pushkin State Museum of Fine Arts”. *Drawing the Threads Together: Textiles and Footwear of the 1st Millennium AD from Egypt*. Ed. Antoine De Moor, Cäcilia Fluck and Petra Linscheid, 2014. 176–193.
- Macrides 2010: Macrides, Ruth. „Editor’s Preface”. *History as Literature in Byzantium*. Ed. Ruth Macrides. London, New York: Routledge, 2010. IX–XI.
- Mechanical Owl 2022: „Paper Heroes, Errant Stars.” *Mechanical Owl / Seeker Theology, Feral Space Platonism*, 17 Oct. 2022, <https://mechanicalowlblog.wordpress.com/2022/10/17/paper-heroes-errant-stars/>.
- Nawotka 2017: Nawotka, Krzysztof. *The Alexander Romance by Ps.-Callisthenes*. A Historical Commentary. Leiden, Boston: Brill, 2017.
- Royal MS 15 E VI: „Digitised Manuscripts.” *British Library*, www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Royal_MS_15_e_vi. Accessed 12 Sept. 2023.
- Ryholt 2013: Ryholt, Kim. „Imitatio Alexandri in Egyptian literary tradition”. *The Romance between Greece and the East*. Ed. Tim Whitmarsh, Stuart Thomson. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 59–78.
- Stewart 1993: Stewart, Andrew. *Faces of Power. Alexander’s Image and Hellenistic Politics*. Berkeley: University of California Press, 1993.
- Stoneman 1994: Stoneman, Richard. „The Alexander Romance – from history to fiction”. *Greek Fiction: The Greek Novel in Context*. Ed. J. R. Morgan, Richard Stoneman. London, New York: Routledge, 1994. 117–129.
- Stoneman 2011: Stoneman, Richard. „Primary Sources from the Classical and Early Medieval Periods”. *A Companion to Alexander Literature in the Middle Ages*. Ed. David Zuwiyya. Leiden, Boston: Brill, 2011. 1–21.
- Stoneman 2012: Stoneman, Richard. „Introduction”. *Legends of Alexander the Great*. London, New York: I. B. Tauris, 2012. VII–XLIII.
- Szalc 2012: Szalc, Aleksandra. „In Search of Water of Life: The Alexander Romance and Indian Mythology”. *The Alexander Romance in Persia and the East*. Ed. Richard Stoneman, Kyle Erickson and Ian Richard Netton. Groningen: Groningen University Library, 2012. 327–339.
- Thorsdottir and Yee 2022: Thorsdottir, Yrja, and Reimena Yee. „An interview with Reimena Yee: creator of a modern Alexander Romance.” *British Library*. 3 Jan. 2022, www.bl.uk/alexander-the-great/articles/interview-with-reimena-yee/.
- Yee 2016: Yee, Reimena. Reimena Ashel Yee. 2016, reimenayee.com.
- Yee 2017: Yee, Reimena. „The Carpet Merchant of Konstantiniyya.” Reimena Ashel Yee, 30 Jan. 2017, www.reimenayee.com/the-carpet-merchant-of-konstantiniyya/#read/.
- Yee 2019b: Yee, Reimena. „Alexander, the Servant & the Water of Life – Resources.” Alexander, the Servant and the Water of Life, 2019, www.alexanderromance.com/resources/.
- Yee 2019d: Yee, Reimena. „History for Granted, or When a Marginal Voice Tackles The Main Text.” Reimena Yee, 7 Sept 2019, blog.reimenayee.com/history-for-granted/.
- Yee 2019e: @reimenayee. Char siu benny w/ poached eggs, pickled celery, miso hollandaise on pumpkin loaf + iced mocha. Hanging out here to read the Persian ascension of the Alexander Romance. *Twitter*, 14 May 2019, 13:43:14, <https://twitter.com/reimenayee/status/1124489798914170881>.

- Yee 2019f: @reimenayee. I stopped for awhile due to Seance. I needed to let the story brew slowly inside my head anyway (usually how I develop stories; I don't like to rush or force solutions). Then, a near-carpal tunnel, so I had to stop drawing before something serious developed1(TAKE1BREAKS).1Twitter,1311July12019,17:321pm,1<https://twitter.com/reimenayee/status/1156618673588621312>.
- Yee 2019g: @reimenayee. Been a while – was busy reading nonfiction essays by Ursula K Le Guin and Ways of Seeing by John Berger. Now moving on to a biography of Alexander, and a book on exoticism (it's relevant, srsly). Twitter, 29 Sept. 2019, 7: 47 am, <https://twitter.com/reimenayee/status/1178184606719201281>.
- Yee 2019h: @reimenayee. A sneak peek of thoughts. Twitter, 22 Oct. 2019, 4:42 am, <https://twitter.com/reimenayee/status/1186472883138154497>.
- Yee 2019i: @reimenayee. Scribbling down some names to build this comic's art direction. Ivan Bilibin, the Provencens, NI Maltsev, Tatsuro Kiuchi, Victoria Semykina, and more soon. I want a very stylised, 21st century take on traditional storybook illustration + historical art styles.1Twitter,1191Sept.12019,18:331am,1<https://twitter.com/reimenayee/status/1174572179960107010>.
- Yee 2019j: Yee, Reimena. „Designing Alexander.” *Alexander, the Servant and the Water of Life*, 5 Sept. 2019, <https://alexanderromance.com/designing-alexander/>.
- Yee 2020a: Yee, Reimena. „Comics as Poetry.” *Reimena Yee*, 7 March 2020, blog.reimenayee.com/comics-as-poetry/.
- Yee 2020b: Yee, Reimena. „Capturing a Portrait.” *Reimena Yee*, 21 Oct. 2020, blog.reimenayee.com/capturing-a-portrait/.
- Yee 2022a: Yee, Reimena. „Author's Notes.” *Alexander, the Servant and the Water of Life*, 20 July 2022, www.alexanderromance.com/authors-notes/.
- Yee 2022b: Yee, Reimena. „Of One's Own.” *Reimena Yee*, 4 Sept. 2022, blog.reimenayee.com/of-ones-own/#more-759/.
- Yee 2022c: Yee, Reimena. „The 21st Century Vibes of Alexander.” *Reimena Yee*, 18 Oct. 2022, <https://blog.reimenayee.com/the-21st-century-vibes-of-alexander/>.

Miloš Živković

ALEXANDER, THE SERVANT AND THE WATER OF LIFE BY REIMENA YEE AND THE ALEXANDER ROMANCE TRADITION

Summary

The paper interprets the graphic novel *Alexander, the Servant and the Water of Life* by Reimena Yee. This webcomic adaptation of the old legend – an Alexander romance of the 21st century – communicates with the literary and artistic tradition of the legend of Alexander the Great in various ways. Reimena Yee redefines or changes inherited motives and episodes while making her version of the story accessible and contemporary. The characters of Hephaestion and Servant, the characterization of Alexander and the ongoing auctorial commentary create a secular, modern Alexander Romance.

Keywords: Alexander the Great, Alexander Romance, historiographical metafiction, graphic novel